

Förändrade villkor för riksdagens partigrupper

Magnus Hagevi

Changing Conditions for Party Groups of the Swedish Riksdag

In this special issue of *Statsvetenskaplig tidskrift*, the intention is to study the cartelization of the Swedish party system based on the party groups of the Swedish Riksdag. Especially if we investigate whether the parliamentary party groups have become increasingly similar from the late 20th century to the first decade of the 21st century. This purpose is treated in six distinct sub-studies designed to address gaps in the theory of cartelization of political parties. Conditions for party change are related to party finance, gender and medialization. The significance of these conditions may be different, however, depending on the internal cultures of parliamentary party groups: some party cultures may impede while other may facilitate cartelization. Party change is analyzed through a study of the parties' degree of politicization along with a discussion of cartelization and political representation.

Inledning¹

År 2009 fattade den socialdemokratiska partikongressen ett beslut som har beskrivits som den största organisatoriska förändringen sedan partisprängningen 1917 (Socialdemokraterna 2009; Stengård 2010). Förändringen innebär att den socialdemokratiska partistyrelsen och riksdagsgruppen i framtiden kan genomföra gemensamma sammanträden. För ett parti vars egen berättelse framhäver sin utomparlamentariska födelse, mobilisering och organisation av arbetarklassen samt krav på dess sociala och politiska rättigheter, har det varit en viktig poäng att den socialdemokratiska partigruppen ansvarat inför partiets medlemmar (Edenman 1946; Linderborg 2001).

Historiskt beskrivs ofta Socialdemokraterna som den första moderna partiorganisationen i såväl Sverige som andra länder (Duverger 1954; Möller 2007). Medan andra partier i stort sett utgjordes av partigrupperna i parlamentet, blev denna organisationsform kallad för massparti, en medlemsbaserad organisation som andra politiska partier senare tagit efter. Att partiets styrelse organi-

¹ Artikeln och föreliggande temanummer utgör en rapport från forskningsprojektet "Party Government in Flux: Changing Conditions for the Party Groups in the Swedish Riksdag", som finansieras av Riksbankens Jubileumsfond. Författarna till temanumret vill tacka två anonyma granskare för värdefulla synpunkter på samtliga bidrag

Magnus Hagevi är verksam vid Institutionen för statsvetenskap, Linnéuniversitetet.
E-post: magnus.hagevi@lnu.se

satoriskt jämförs med riksdagsgruppen – som inte väljs av socialdemokratiska medlemmar utan av anonyma väljare – är ett klart avbrott från masspartiorganisationen.² Att den socialdemokratiska riksdagsgruppen jämställs med medlemsorganisationens styrelse kan ses som en del av en internationell trend som innebär att så kallade kartellpartier utvecklas. Enligt teorin om kartellpartier likställs partiernas medlemsorganisation allt mer med den parlamentariska partigruppen, för att allt eftersom bli överordnad medlemsorganisationen och ta över många av dess tidigare uppgifter (Katz & Mair 2009). Det är möjligt, och många partiforskare skulle anse det troligt, att den socialdemokratiska partireformen, ett avsteg från det klassiska masspartiets organisation, inte står ensam utan att det går att skönja en vidare tendens där villkoren även för den svenska riksdagens övriga partigrupper har omskapats.

Ledande partiforskare menar att partierna i avancerade demokratier, främst i Europa, både fått erfara och just nu står inför en drastisk förändring och utvecklas till kartellpartier (Katz & Mair 1995). Teorin om kartellpartier består av två inbördes relaterade hypoteser (Katz & Mair 2009: 756–757).³ Den första hypotesen gör gällande att partierna avskärmar sig från civilsamhället och istället blir en del av staten (Mair 1994: 7–8), vilket uppmuntrar, eller tvingar, dem att samarbeta med varandra. Denna förändring leder till att partierna blir beroende av offentligt partistöd, vilket manifesterar partier som en del av staten (Katz & Mair 1995: 15, 2009: 754–755, 759), och att partimedlemmar, som representanter för civilsamhället, i praktiken blir bortrationaliserade (Mair 1997: 113–114; Katz 2001; Katz & Mair 2002; se även Panebianco 1988: 220–235). Den andra hypotesen gör gällande att partier utvecklar gemensam, likartad och högst begränsad policy (se Blyth & Katz 2005). Den mest centrala förändring som antas prägla partierna är att de blir mer och mer lika varandra. Omvandlingstrycket ska enligt dessa partiforskare innebära att skillnaderna mellan partiernas sätt att bedriva politik minskar.

Kartellteorin pekar på en ökad betydelse av partigrupper i parlament, men framförallt framhålls den stigande signifikansen för partiernas yttersta ledning och för partiledaren på bekostnad av partiernas medlemsorganisationer (Hagevi & Jahn 1999; Katz & Mair 2002, 2009; Katz 2002). Om den kraftiga och långtgående förändring av partierna som förutsätts av kartellpartiteorin stämmer, menar vi att denna förändring bör avspeglas i de parlamentariska partigruppernas förutsättningar och arbete samt parlamentarikernas uppfattningar och handlingar.

I detta temanummer av *Statsvetenskaplig tidskrift* är syftet att, med utgångspunkt i den svenska riksdagens partigrupper, undersöka om det

2 Förvisso ansvarar de båda inför partikongresserna vart fjärde år, men till skillnad från detta organ behandlar och förbereder partistyreelse och partigruppen i riksdagen politik på daglig basis.

3 Jag vill tacka Karl Loxbo som har poängterat att Katz & Mair menar att dessa två hypoteser är grundläggande för kartellpartiteorin.

svenska partisystemet kartelliseras och om riksdagens partigrupper genomgår en likriktning i sättet att bedriva politik. De studier som presenteras i detta temanummer ingår alla i forskningsprojektet "Partigrupper i förändring: förändrade villkor för riksdagspartierna".⁴

Kartellpartiteorin

Enligt teorin om kartellpartier har politiska partier i avancerade demokratier förändrats enligt ett visst mönster: från masspartier (eller imitationer därav), via *catch-all*-partier till kartellpartier. I detta mönster ingår att partiernas mål har förändrats, från att i demokratins barndom ha försökt mobilisera medborgare genom politiska program om framtiden, helst som partimedlemmar, utifrån vilken samhällsgrupp de tillhörde (Duverger 1954; Lipset & Rokkan 1967), via ett ökat fokus på allmän röstmaximering utan större hänsyn till samhällsgrupper – då skiljelinjerna mellan olika samhällsgrupper minskat i betydelse (Dalton m fl 1984) – där väljarnas uppgift var att utvärdera partiledare och vad som ägt rum under den gångna mandatperioden (Kirchheimer 1966; se Downs 1957), till att se partiet som del av, representant för och förvaltare av statsmakten (Katz & Mair 1995). Till skillnad från framförallt idén om masspartiet – vars ideal innebär att partierna representerar olika samhällsgrupper med från varandra skilda intressen – innebär teorin om kartellpartier att partierna *påverkas av samma förutsättningar*: statligt partistöd, massmedia, globalisering (Blyth & Katz 2005; Katz & Mair 2009). Istället för att representera skilda sociala baser betonar kartellpartiet frågor om kompetens, prestationer och partiledares trovärdighet.

I jämförelse med masspartiet och *catch-all*-partiet är det inte förändringar i samhället som är grunden till framväxten av kartellpartier, utan främst förändringar som, från 1970-talet och framåt, har initierats av partierna själva. För det första menar upphovsmännen till kartellpartiteorin att partiernas roll som representanter för det civila samhället minskat och ersatts av ett ökat beroende av staten så till den grad att de menar att partier *de facto* är en del av staten (Katz & Mair 1995, 2009; Mair 1997; Katz 2005). Den främsta indikatorn på partiernas minskade roll i det civila samhället är deras stora medlems-tapp (Widfeldt 1997; Dalton & Wattenberg 2002; Petersson 2005). För partierna innebär det att medlemsorganisationen förlorar i inflytande då partiets finansiering via medlemsavgifter och frivilligt partiarbete minskar. Istället, för det andra, finansieras partierna i allt högre grad av statligt partistöd: det stöd som ges till politiska partier genom parlamentariska budgetbeslut (Pierre m fl

4 Projektet "Partigrupper i förändring" finansieras av Riksbankens Jubileumsfond. Ett kompletterande bidrag ges av Crafoordska stiftelsen, främst för bearbetning av intervjuer. Projektet leds av Mats Sjölin och Magnus Hagevi, Institutionen för statsvetenskap, Linnéuniversitetet.

2000; Gidlund & Koole 2001). Partistödet bekostar en ökad professionalisering av partiarbetet (Borchert 2003; Hagevi 2003) och kommunikation via massmedier (Blyth & Katz 2005). Till skillnad från en medlemsbaserad ekonomi har en övervägande statlig partifinansiering sitt ursprung i beslut som fattas av partigrupperna i riksdagen (motsvarande beslut på lokal nivå fattas i kommuner och landsting), inte i partiernas medlemsorganisationer (Borchert 2003). Enligt kartellpartiteorin har detta resulterat i att det partiinterna inflytandet har minskat för medlemsorganisationen till förmån för den parlamentariska partigruppen, vars finansiella och personella resurser har ökat (Hagevi & Jahn 1999; Katz & Mair 2002; jfr Loxbo 2009a). I de parlamentariska partigrupperna centraliseras därtill inflytandet allt mer till den yttersta partiledningen. Istället får parlamentarikerna i partigrupperna rollen att ersätta partimedlemmarna som partiledningarnas främsta referensgrupp (Katz & Mair 2009).

Vid sidan av partiernas ökande beroende av partistöd framhålls den ekonomiska globaliseringen som en orsak till kartelliseringen av partierna. I den globala ekonomin flödar ekonomiska tillgångar över nationsgränser. Den öppna ekonomin försvårar nationella regleringar, vilket leder till att den ekonomiska tillväxten snarare beror på internationella förhållanden än nationella. Den ekonomiska globaliseringen kan uppfattas som begränsande för partierna: en del politiska beslut och nationella särlösningar är inte kompatibla med den internationella marknadens funktionssätt. Det möjliga policyspannet begränsas därmed. Denna utveckling har också knutits till skapandet av internationella institutioner, som Europeiska unionen, där beslut kan fattas utanför den nationella partipolitiken, vilket också antas begränsa det policyspann som partierna kan fatta beslut om (Blair & Myth 2005; Katz & Mair 2009).

Utvecklandet av kartellpartier ska, enligt denna teori, innebära att partigrupperna i riksdagen – och partierna i sin helhet – blir allt mer lika varandra. Internationaliseringen och den globala marknaden minskar möjligheterna att fatta nationellt avvikande beslut. Medialiseringen av politiken med en anpassning till en medielogik istället för en ideologilogik, beroendet av statligt partistöd, partiernas professionalisering och en maktförskjutning till parlamentariska partigrupper med möjligheter att själva fatta beslut som påverkar den egna verksamheten är gemensam för alla partigrupper. Därmed har partierna och deras grupper i parlament gått från att vara beroende av olika samhällsgrupper – som masspartiet var – till att ha ett gemensamt beroende av staten, massmedia, ekonomisk globalisering och annan internationalisering. Detta bör innebära – allt annat lika – att skillnaden mellan riksdagens partigrupper minskar.

Debatt och forskning om kartellisering

Samtidigt som kartelltesens upphovsmän ropar efter undersökningar där deras idéer prövas (Katz & Mair 2009) ifrågasätter andra forskare samma idéer och kritiserar teorin för att vara vag och svårkontrollerad (Koole 1996; Widfeldt 1997; Kitschelt 2000; Hopkin 2004; Detterbeck 2005; Scarrow 2006; Loxbo 2013). Den empiriska forskningen om kartellpartier är dock sparsmakad. Ändå förefaller idén om kartellpartiet som ersättare av såväl mass- som catch-all-partiet vara dominerande i dagens partiforskning. Motorn i förändringen påstås vara partiernas ökade beroende av statligt partistöd för att bedriva politik (Pierre m fl 2000; Gidlund & Koole 2001; jfr Koß 2010) och av massmedia för politisk kommunikation (Strömbäck 2009) samt förändringar i samhället, framförallt ekonomisk globalisering, som innebär att partiernas frihetsgrader att bedriva politik upplevs som allt mindre (Blyth & Katz 2005; Katz & Mair 2009).

Enligt kartellpartiteorin ökar de parlamentariska partigruppernas (speciellt partiledarnas) självständighet och betydelse gentemot medlemsorganisationen, så kallad intern kartellisering (Katz & Mair 1995; Hagevi & Jahn 1999). Svensk forskning bekräftar delvis detta. I undersökningar av svenska riksdagsledamöternas uppfattningar framkommer att partigrupperna, tillsammans med regering och partiledare, anses ha stor betydelse för beslutsfattandet i riksdagen (Esaiasson & Holmberg 1996). Den initiala uppfattningen bland kartellteoretikerna, att policyutformningen i större utsträckning skulle äga rum i partigrupperna, har dock kommit att ersättas av antagandet att denna blivit hårdare knuten till den yttersta ledningen i partierna. Istället fästs betydelsen av partigrupperna till att partiledningen oftare använder dess ledamöter som referensgrupp snarare än gräsrotsmedlemmarna eller lokala ledare (Katz & Mair 2009). Även denna utveckling får stöd i svensk forskning, främst genom att partiledningen använder sin partigrupp som referensgrupp istället för medlemsorganisationen (Pierre & Widfeldt 1994; Isberg 1999) men också genom att kontrollen över riksdagsledamöterna har ökat som en följd av att partiledningen utvecklat större möjligheter att sanktionera önskvärt beteende i partigrupperna (Hagevi 2010) och infört en än starkare partidisciplin (Isberg 1999; Fransson 2010).

I internationella jämförelser bedöms dock svenska partigrupper som i hög grad integrerade med sina medlemsorganisationer (Hagevi 2000). Forskningen om hur interna beslutsprocesser i medlemsorganisationer och i parlamentariska partigrupper har förändrats över tid är dock så gott som obefintlig (Loxbo 2009b). Till stor del studeras partigruppernas kartellisering indirekt, oftast genom anekdotiska belägg. Forskare kan till exempel nöja sig med att visa att antalet partimedlemmar har minskat över tid (Allern & Pedersen 2007), använda förändringar av kandidaturval som indikator på att partiernas medlemmar betyder mindre (Billie 2001; Katz 2001; Rahat m fl 2008) eller genom

att studera av enskilda partier (Bolleyer 2009). Detta innebär på det stora hela att tesen om intern kartellisering får anses vara oprövad.

De mest framträdande anomalierna i kartellpartiteorin uppfattar vi vara påståenden om partigruppernas representativitet i förhållande till väljarna (Widfelt 1997; Kitschelt 2000). Kartellbildning, menar upphovsmännen till teorin, innebär att väljarnas möjligheter till ideologiska val minskar, främst genom avpolitisering, samtidigt som avståndet mellan väljarnas åsikter och partigruppernas ställningstaganden ökar. Teorin förnekar såväl väljare som partimedlemmars möjligheter till sorti – *exit* – och protest – *voice* (se Hirschman 1970). Dessa antaganden motsägs av ökad partifragmentering (Scarrow 2006) och av att partimedlemmars möjligheter till och genomförande av protester har ökat (Loxbo 2009a). Teorin antar vidare att partiernas engagemang och resurser till valkampanjerna ökar samtidigt som konkurrensen mellan partierna och deras representativitet i förhållande till väljarna avtar. Vi uppfattar det som motsägelsefullt att lägga mer resurser på något som, enligt kartellpartiteorin, ska engagera partierna i allt mindre utsträckning. Kartellpartiteorins tanke om försvagad representation har inte fått stöd när den prövats. Samtidigt som det finns rapporter om att banden mellan partier och väljare inte har klippts av (Birner 2010), visar undersökningar att åsiktsöverensstämmelsen mellan svenska folket och dess riksdagsledamöter har försämrats sedan 1980-talet (Holmberg 2010).

Kartellpartiteorin lämnar flera lösa trådar. Tidigare beskrivningar av teorin fokuserar på avgränsade delar av partiernas verksamhet: statligt partistöd, politikens professionalisering och avpolitisering. Kartellpartiteorin bör påverka fler aspekter av partigrupperna: mekanismer för representation, förhållande till massmedia och partigruppernas interna politiska kulturer. Kartellpartiteorin gör till största del antaganden utifrån partiets strategiska handlande, vilka kompletteras ytterst sparsamt med kulturteoretiska förklaringar. Därmed saknas mer utvecklade teoretiska antaganden om vilka mekanismer som kan leda till partigruppernas likriktning (se Kitschelt 2000). Till detta kommer ett mycket oklart empiriskt läge, då teorin har prövats empiriskt i mycket ringa omfattning.

Partigrupper i Sveriges riksdag som fall

I artikeln som lanserade teorin om kartellpartier nämns det svenska politiska systemet som ett av de mest sannolika för att utveckla kartellpartier (Katz & Mair 1995: 17). Det innebär att Sverige kan ses som ett kritiskt fall: om kartellisering skulle äga rum någonstans så borde det vara i det svenska partisystemet. I den mån detta inte är fallet, så är det mindre troligt att kartellisering skulle vara för handen i andra politiska system med förhållandevis mindre gynnsamma omständigheter för kartellisering.

Inom svensk politik har upphovsmännen till kartellteorin och deras efterföljare noterat flera av de egenskaper som de menar gynnar kartellisering. Möjligheten för partierna att kartelliseras ökar om de har stor institutionell betydelse i det politiska systemet. Partierna kan då i större utsträckning än annars agera och genomföra åtgärder som innebär kartellisering (Detterbeck 2005). I det svenska politiska systemet betraktas politiska partier som starka och centrala aktörer: när väljarna röstar i det proportionella valsyste­met sätts partierna i centrum (Oscarsson & Holmberg 2013). Partierna tenderar att tränga undan alternativa sätt att aggregera olika intressen i samhället (Hermansson 1993) samt blir allt mer viktiga inom den offentliga sektorn (Wallin m fl 1999). I riksdagen uppfattas partierna som de mest inflytelserika aktörerna (Isberg 1999; Hagevi 2000) liksom i politikernas karriär (Pettersson m fl 1997; Öhberg 2011). Det offentliga partistöd­et anses ersätta partimedlemmarnas såväl finansiella som interndemokratiska betydelse för partierna (Katz & Mair 2002). Partistöd och politik­ers arvoden ligger till grund för politikens professionalisering, som ses som ett incitament för kartellisering (Katz & Mair 1995; Detterbeck 2005) då politiken ses som ett yrke där politikerna söker anställningstrygghet (Borchert 2003). Politikens professionalisering har även varit ett tema i svensk politik (Pettersson m fl 1997; Hagevi 2003; Isaksson 2006). Sedan länge har svenska partier tagit emot ett omfattande offentligt partistöd, ett tilldelningssystem som de själva kontrollerar (Gidlund 1983, 1985; Wiberg 1991; Gidlund & Koole 2001; Koß 2010). Dessutom har partierna kontroll över vilka som utnämns till viktiga poster i offentlig sektor, vilka ofta besätts av partipolitiskt aktiva personer (Isaksson 2006). Kartellisering innebär att partierna söker konsensus, vilket bör gynnas av en politisk kultur som premierar denna typ av politik istället för konflikt, konfrontation och minimala majoriteter. Svensk politik har, enligt många bedömare, under en längre tid kännetecknats av konsensus­sökande aktörer, där uppgörelser och kompromissande tillhör den politiska kulturen (Tingsten 1966; Uddhammar 1993; Möller 2007; Hadenius 2008).

Utöver de nationella särdragen har kartelltesen i allt större utsträckning kopplats till enskilda länders ökade internationella ekonomiska och politiska beroende (Blyth & Katz 2005; Katz & Mair 2009). Även i detta avseende är det svenska fallet gynnsamt för kartellisering, då Sverige sedan 1995 är medlem i EU och den svenska ekonomin sedan länge är starkt internationaliserad (Ekholm 2000; Sandelin 2005).

De föreliggande studierna är till största del inriktade mot riksdagens partigrupper och dess ledamöter, eftersom dessa till stora delar befinner sig i kartelliseringens centrum. Svenska riksdagsledamöter uppger sig ha omfattande kontakter med partiernas olika delar: gräs­rötterna (party on the ground), den centrala riksorganisationen (party in central office) samt statsråd i regering och den egna partigruppen (party in public office) (Hagevi 2000). För sitt omval och åternominering till valsedel­n är riksdagsledamöterna beroende av väljarna

(Esaiasson & Holmberg 1996; Hagevi 1998) respektive partimedlemmarna i sin valkrets (Johansson 1999).

Analysmodell och delstudier

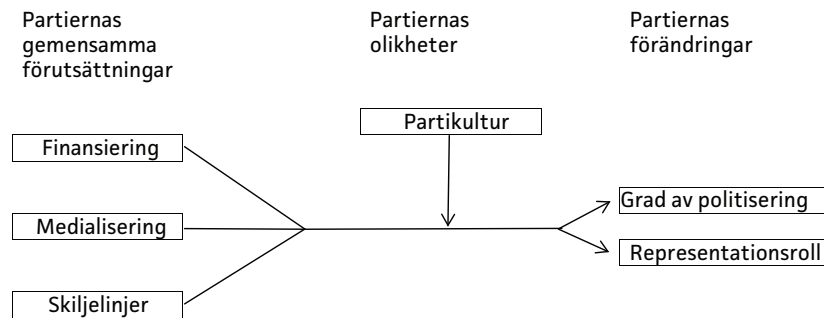
I detta temanummer är avsikten att studera kartelliseringen av det svenska partisystemet utifrån riksdagens partigrupper, speciellt om riksdagens partigrupper i allt större utsträckning blir mer lika varandra från slutet av 1900-talet till 2000-talets första decennium. Detta syfte behandlas i sex distinkta delstudier, som avser att fylla flera av de kunskapsluckor som nämnts i denna inledande artikel. Relationen mellan delstudierna åskådliggörs i den analysmodell som presenteras i figur 1. Den övergripande analysen kan då sägas ske i tre steg. Partiernas förändring analyseras genom en studie av partiernas grad av politisering tillsammans med en diskussion om partiföreträdarnas förändrade representationsroll. Vad gäller grad av politisering indikeras kartellisering av en avpolitisering av konflikter mellan partierna – det vill säga att partierna undandrar ett policyområde från konflikt och söker konsensus – medan ökad politisering indikerar en förändring som motsäger partiernas kartellisering. Enligt analysmodellen kan förutsättningarna för partiernas förändring relateras till partiernas finansiering, skiljelinjer och medialisering. Vilken betydelse dessa förutsättningar har för partiernas förändring kan dock bero på skillnader mellan partierna. Olika partikulturer kan vara en sådan skillnad. Partiernas interna kulturer kan vara en motkraft som försvårar deras likritning. Det är också möjligt att särskilda partikulturer kan vara olika gynnsamma för kartellisering.

Kartellisering antas alltså vara en partiförändring som orsakas av partiernas gemensamma förutsättningar. För att en sådan kartellisering ska äga rum måste dels en övervägande del av partiernas gemensamma förutsättningar, dels partiernas förändringar uppvisa resultat som stödjer kartellisering och partiernas ökade likhet. Om så inte är fallet – att resultatet inte visar på ökad kartellisering eller att partierna inte blivit mer lika varandra – bland partiernas förändringar och inte heller till övervägande del bland partiernas gemensamma förutsättningar får tanken om kartellisering inte stöd.

I analysmodellen finns tre gemensamma förutsättningar som kan inverka på partiernas förändring: deras finansiering, medialiseringen och de politiska skiljelinjerna.

Flera forskare framhåller att partiernas interna maktfördelning, policyskapande och medlemmarnas roll är relaterat till partiernas finansiering (Duverger 1954; Kirchheimer 1966; Schlesinger 1984; Katz & Mair 1995; Hopkins 2004). En grundtanke i kartellpartiteorin är att det offentliga partistödet ersätter partiernas beroende av medlemmar och den inkomst som medlemsavgifterna innebär (Katz & Mair 1995, 2009). Detta förändrar partiorganisationerna och innebär en maktförändring från partiernas gräsrotter, *party on the ground*,

Figur 1. Analysmodell över partistudierna i detta temanummer.

och den centrala medlemsorganisationen, *party in central office*, till förmån för valda politiker med offentliga uppdrag, *party in public office* (Katz & Mair 2002: 123; Wolinetz 2002: 148; Krouwel 2012). Frånfallet av den sammanhållande medlemsorganisationen ökar svårigheten att samordna de valda politikerna på nationell och lokal nivå (Bardi & Mair 2008). I artikeln *Fyra decenniers partistöd* undersöker Magnus Hagevi om partibidragen från offentlig sektor också förändras på motsvarande sätt som kartellpartiteorin stipulerar att den partiinterna maktförskjutningen gör. För det första ska då det offentliga partistödet öka medan andelen partimedlemmar minskar bland medborgarna. För det andra ska det offentliga partistödet i allt mindre utsträckning riktas mot medlemsorganisationen och mer mot partigrupperna i riksdagen och direkt till de invalda politikerna. För det tredje ska särkopplingen mellan partipolitik på nationell och lokal nivå innebära att det offentliga partistödet ökar på alla nivåer, till synes utan att vara beroende av varandra.

Medialisering – en process med vilken grundläggande delar av politiken antar medieformer (Hjarvard 2007) – har angivits som en viktig orsak till partiernas kartellisering: Istället för masspartiets ideal, där partiets medlemsorganisation utgjorde den centrala ideologiska länken mellan makthavare och folket, antas kartellpartierna i ökad utsträckning använda utspel i massmedia för direkt politisk kommunikation från partiledning till väljare (Katz & Mair 2002). Vid sidan av de ekonomiska förändringarna av partiernas grundförutsättningar som partistödet innebär, finns det därför anledning att reflektera över andra resurser, delvis baserade på teknisk utveckling, som påverkar partiernas policyskapande. En sådan resurs är medialiseringen av politiken (Strömbäck 2009). Medialiseringen kan till exempel innebära att partierna anpassar sin politiska kommunikation efter de villkor som råder i massmedia. Ett sådant villkor kan vara en typ av personifiering som innebär att journalistikens innehåll mer och mer lyfter fram konkreta personer (Nord & Strömblad 2005), varför medialiseringen bör innebära ett växande fokus på beslutsfattare i partigrupperna i riksdagen, speciellt partiledare, och mindre på partierna som organisatio-

ner. Om en ökad medialisering även innebär en tilltagande personifiering av politiken borde utvecklingen leda till att ledamöterna i riksdagens partigrupper i allt större utsträckning på olika sätt medverkar i massmedia, i alla fall de politiker som passar in i medielogiken. I artikeln *Medialisering av Sveriges riksdag? Svenska riksdagsledamöters medieanpassning* undersöker Douglas Brommesson, Ann-Marie Ekengren och Henrik Oscarsson om riksdagsledamöterna förändrat sina kontakter med, och uppfattning om, massmedia.

Kartellpartiteorin utgår från en individualisering av förhållandet mellan väljare och partier, där medborgarnas lojalitet och identitet med olika samhällsgrupper och partier minskar (Katz & Mair 2009: 757-758, 760). Istället för att som masspartiet försöka att mobilisera och representera medborgare utifrån samhällsgrupper med skilda intressen (Duverger 1954; Lipset & Rokkan 1967) antas att majoriteten av medborgarna i allt större utsträckning homogeniseras och uppvisa likartade erfarenheter och intressen (Katz & Mair 2009: 758). Inte heller ser upphovsmännen till kartelltesen att nya konflikter kan hota utvecklingen och frammana nya intressen som kan representeras av partierna i parlamentariska församlingar (Katz & Mair 2009: 760). Dessutom, enligt kartellpartiteorin ska riksdagsledamöternas representation av speciella samhällsintressen – som t.ex. kvinnor och män kan ge uttryck för – ersättas av att politikerna, oavsett kön, har samma intressen (att ha politik som yrke) och att de representerar staten (Katz & Mair 1995). Att skillnaden mellan olika samhällsgrupper minskar, att identifikationen med samhällsgrupperna minskar och att partierna i allt mindre utsträckning avser att representera olika samhällsgruppers intressen är tydliga exempel på en minskad politisk betydelse av sociala skiljelinjer (Bartolini & Mair 1990: 215). I sin artikel *Kartellisering ur ett genusperspektiv* efterlyser Helena Olofsdotter Stensöta en mer differentierad syn på vilka skiljelinjer som avtar respektive växer i styrka vid olika tidpunkter i historien. Med utgångspunkt i forskning om nya sociala rörelser och dess etablerade utomparlamentariska bas, menar hon att genus kan diskuteras som en skiljelinje av senare datum med en möjligtvis annan dynamik än den ekonomiska vänster-högerkonflikten. Stensöta utgår från tesen att kvinnor och män har skilda intressen, och menar att dessa skillnader politiserats senare än de bortvinande skiljelinjer som oftast förknippas med masspartimodellen. Kvinnor skulle därigenom kunna fungera som en bromskloss till kartellisering, bland annat genom att istället prioritera närhet till gräsrotter och vara kritiska till partilinjer.

I analysmodellen framhålls att de olika kulturer som finns inom partierna interagerar med partiernas förutsättningar för förändring, vilket markeras med en pil från partikultur till pilen som går mellan partiernas förutsättningar och förändring. I detta sammanhang är partikultur ett partis kollektiva självbilder och sociala normer (Barrling Hermansson 2004). Det kan finnas ett konkurrensförhållande mellan kartellpartiteori, med rationalistisk utgångspunkt,

och teorier som betonar betydelsen av partikultur, där normer och kollektiva självbilder beaktas. Utifrån kartellpartiteorin borde eventuella partikulturer som gör motstånd mot denna typ av genomgripande förändringar få ge vika och förändras. I den mån kartellisering äger rum bör kulturerna i partigrupperna bli mer lika varandra. I sin artikel *Från maskrosäng till tuktad rabatt? En studie av partikulturell förändring i det svenska Miljöpartiet* menar dock Katarina Barrling att partikulturerna har djupa historiska rötter (Jensen 1993; Kitschelt 1994; Isberg 1999; Abélès 2000; Esaiasson & Heidar 2000: 4; Barrling Hermansson 2004; Chabal & Daloz 2006) och att sådana kulturella förändringar är förhållandevis trögrörliga (Chabal & Daloz 2006). Därmed är det möjligt att partikulturer kan stå emot en eventuell kartellisering av partigrupperna. Tanken är att partikulturer kan försvåra den typ av mål-/medel-rationalitet som kartellpartiteorin förutsätter. Partigrupperna kan då inte bara ses som företag, utan snarare som en sorts mikrosamhällen där sociala normer kan verka blockerande för det som är mål-/medel-rationellt från ett strikt politiskt perspektiv. Om partikulturer kan stå emot kartellisering och alltså verka divergerande mellan partigrupperna är detta en förklaring som konkurrerar med idén om kartellisering. Samtidigt kan motståndet från partikulturer variera mellan partigrupper. En del partikulturer kan till och med vara speciellt gynnsamma för kartellisering. I sin artikel presenterar Barrling en studie om Miljöpartiets partigrupp i riksdagen, där hon frågar om partigruppen har förändrat sin kultur så att partiets kartellisering kan underlättas.

Genom att studera partiernas grad av politisering erhålls en central indikator på den likriktning som enligt kartellpartiteorin ska ske mellan de etablerade partierna genom *avpolitisering*: de etablerade partierna närmar sig varandra ideologiskt och utvecklar successivt en gemensam, och sluten, policyagenda (Katz & Mair 2009: 756-757). Forskare menar att partier som förut har varit ideologiska motståndare gemensamt arbetar för att dämpa förväntningar i väljarkåren (Blyth & Katz 2005). Som en följd av detta utvecklas incitament bland etablerade partier att tona ned frågor som tidigare befann sig i hjärtat av den politiska konflikten. I nuläget vet vi dock inte hur vanlig denna typ av slutna samarbetsmetoder är. Det är alltså oklart hur kartellisering – om det nu existerar – går till i praktiken, när partigrupperna bedriver sitt vardagliga arbete i parlamenten. Framförallt har den politik som rör EU (tillsammans med ekonomisk internationalisering) pekats ut som ett centralt område för kartellisering av europeiska partisystem. Frågor som i praktiken beslutats inom ramen för EU:s institutioner antas då vara avpolitiserade och undandragna konflikt mellan partierna och beskrivs som den viktigaste förklaringen till kartellisering (Mair 2007; Katz & Mair 2009: 754, jfr Bartolini 2005). I den svenska riksdagen är det rimligt att en sådan eventuell kartellisering av Europapolitiken går att avläsa i EU-nämndens arbete. I svensk Europapolitik har riksdagens EU-nämnd en central roll då den är en arena för såväl regerings- och oppositionspartier

i Europapolitiken. Nämndens arbete sammanfattar till stor del de konflikter och överenskommelser som tidigare passerat i utskottsberedning och mellan partigrupper (Hegeland 2006). I sin artikel *Europeisering och kartellisering av nationella partisystem? Förändrade konfliktlinjer mellan partierna i riksdagens EU-nämnd mellan 1995 och 2012* granskar Karl Loxbo om riksdagens partigrupper avpolitiserat ett så centralt policyområde som Europapolitiken genom att systematiskt undandra dess jurisdiktion från konflikt och söka konsensus.

Partiföreträdarna kommer i och med kartelliseringen att representera staten, inte medborgarna (Katz & Mair 1995). *Representationsrollens* förändring är en av kartelliseringens effekter som flera gånger, men alltid mycket kortfattat, nämnts när kartellpartiteorin diskuterats (Katz & Mair 1995; Puhle 2002; Krouwel 2012). Den styvmoderliga behandlingen av representationsrollen i den tidigare forskningen kan uppfattas som konstig då den har implikationer sett ur ett normativt demokratiteoretiskt perspektiv. I denna litteratur specificeras inte några teoretiska antaganden om vilken typ av förändring som förväntas i representationsrollen. Kan en sådan utveckling analyseras med hjälp av etablerade uppfattningar om representativitet, exempelvis Hanna Pitkins klassiska begrepp om politisk representation som responsivt agerande i de representerades intresse (Pitkin 1967; Sjölin 2005)? Här finns ett behov av klargörande av kartellpartiteorins antaganden. Dessa representationsteoretiska implikationer av kartellpartiteorin diskuterar Henrik Enroth i sitt bidrag *Representativitet och kartellisering*.

Detta temanummer av *Statsvetenskaplig tidskrift* inleds med studien av partistöd, följt av undersökningen om riksdagsledamöternas uppfattning och roll i politikens medialisering och analysen av relationen mellan riksdagens partigrupper och genus som skiljelinje. Sedan presenteras studien av partikulturer i riksdagen och därefter granskas avpolitisering i EU-frågor. Därefter diskuteras representationsteori i relation till politikerrollen i kartellpartier. Temanumret avslutas med en artikel där generella slutsatser, utifrån resultaten av respektive studie, relateras till frågan om partisystemets förändring kan beskrivas som kartellisering och frågan om riksdagens partier blivit mer lika varandra.

Referenser

- Allern, Elin H. & Pedersen, Karina, 2007. "The impact of party organisational changes on democracy", *West European Politics* 30(19), s 68-92.
- Bardi, Luciano & Mair, Peter, 2008. "The Parameters of Party Systems", *Party Politics* 14(2), s 147-166.
- Barrling Hermansson, Katarina, 2004. *Partikulturer*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Bartolini, Stefano, 2005. *Restructuring Europe. Centre formation, system building, and political structuring between the nation state and the European Union*. Oxford: Oxford University Press.
- Bartolini, Stefano & Mair, Peter, 1990. *Identity, Competition and Electoral Availability*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bille, Lars, 2001. "Democratizing a Democratic Procedure: Myth or Reality?", *Party Politics* 7(3), s 363-80.
- Birnir, Jóhanna Kristin, 2010. "Where Are the Disgruntled Voters? Voter - Party Relations under Cartelization Conditions", *Party Politics* 16(1), s 29-49.
- Blyth, Mark & Katz, Richard S., 2005. "From Catch-all Politics to Cartelisation: The Political Economy of the Cartel Party", *West European Politics* 28(1), s 33-60.
- Bolleyer, Nicole, 2009. "Inside the Cartel Party: Party Organisation in Government and Opposition", *Political Studies* 57(3), s 559-579.
- Borchert, Jens, 2003. "Professional Politicians: Towards a Comparative Perspective", s 1-25 i Borchert, Jens & Ziess, Jürgen (red.), *The Political Class in Advanced Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Dalton, Russel, Flanagan, Scott C. & Beck, Paul Allen, 1984. *Electoral Change in Advanced Industrial Democracies: Realignment or Dealignment?* Princeton: Princeton University Press.
- Dalton, Russel J. & Wattenberg, Martin P., 2002. *Parties Without Partisans: Political Change in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Detterbeck, K., 2005. "Cartel Parties in Western Europe?", *Party Politics* 11(2), s 173-191.
- Downs, Anthony, 1957. *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper.
- Duverger, Maurice, 1954. *Political Parties: Their Organization and Activity in the Modern State*. London: Methuen & CO.
- Edenman, Ragnar, 1946. *Den socialdemokratiska riksdagsgruppen 1903-1920: En studie i den svenska riksdagens partiväsen*. Uppsala: Almqvist & Wiksells boktryckeri.
- Ekhholm, Karolina, 2000. "Internationell handel och utlandsinvesteringar", s 338-369 i Södersten, Bo (red.), *Marknad och politik*. Stockholm: SNS Förlag.
- Esaiasson, Peter & Holmberg, Sören, 1996. *Representation from Above: Members of Parliament and Representative Democracy in Sweden*. Aldershot: Dartmouth.
- Fransson, Sara, 2010. "Att följa piskan eller hjärtat?: Partisammanhållningens utveckling i riksdagen efter personvalsreformens tillkomst." Kandidatuppsats, Institutionen för samhällsvetenskap, Växjö universitet, Växjö.
- Gidlund, Gullan, 1983. *Partistöd*. Lund: Liber/CWK Gleerup.
- Gidlund, Gullan, 1985. *Det kommunala partistödet: En studie av kommunernas och landstingens stöd till de politiska partierna (1983 års demokratiberedning)*, Ds C 1985:8. Stockholm: Liber/Allmänna förlaget.
- Gidlund, Gullan & Koole, Ruud, 2001. "Political Finance in the North of Europe: The Netherlands and Sweden", s 112-130 i Nassmacher, Karl-Heinz (red.), *Foundations for Democracy: Approaches to Comparative Political Finance. Essays in Honour of Herbert E. Alexander*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
- Hadenius, Stig, 2008. *Sveriges politiska historia från 1865 till våra dagar: Konflikt och samförstånd*. Stockholm: Hjalmarson & Högberg.
- Hagevi, Magnus, 1998. *Bakom riksdagens fasad*. Göteborg: Akademiförlaget Corona.
- Hagevi, Magnus, 2000. "Parliamentary party groups in the Swedish Riksdag", s 145-

- 160 in Heidar, Knut & Koole, Ruud (red.), *Parliamentary Party Groups in European Democracies: Political Parties Behind Closed Doors*. London: Routledge.
- Hagevi, Magnus, 2003. "Sweden: Between Participation Ideal and Professionalism", s 352-373 in Borchert, Jens & Zeiss, Jürgen (red.), *The Political Class in Advances Democracies: A Comparative Handbook*. Oxford: Oxford University Press.
- Hagevi, Magnus, 2010. "Ancienntetsprincipens uppgång och fall", s 173-207 i Brothén, Martin & Holmberg, Sören (red.), *Folkets representanter: En bok om riksdagsledamöter och politisk representation i Sverige*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Hagevi, Magnus & Jahn, Detlef, 1999. "Parteien und Fraktionen in Schweden: Entwicklungen zur Kartellpartei", s 145-169 i Helms, Ludger (red.), *Parteien und Fraktionen: Ein internationaler Vergleich*. Opladen: Leske + Budrich.
- Hegeland, Hans, 2006. *Nationell EU-parlamentarism. Riksdagens arbete med EU-frågorna*. Stockholm: Santérus.
- Hermansson, Jörgen, 1993. *Politik som intressekamp: Parlamentariskt beslutsfattande och organiserade intressen i Sverige*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Hirschman, Albert O., 1970. *Exit, Voice, and Loyalty: Responses to Decline in Firms, Organizations, and States*. Cambridge: Harvard University Press.
- Hjarvard, Stig, 2007. "Sprogets medialisering", s 29-45 i Hällström-Reijonen, Charlotta af (red.), *Språk i Norden 2007*. Oslo: Nordens språkråd.
- Hopkin, Jonathan, 2004. "The Problem with Party Finance: Theoretical Perspectives on the Funding of Political Parties", *Party Politics* 10(6), s 627-651.
- Holmberg, Sören, 2010. "Dynamisk representation", s 65-102 i Brothén, Martin & Holmberg, Sören (red.), *Folkets representanter: En bok om riksdagsledamöter och politisk representation i Sverige*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Isaksson, Anders, 2006. *Den politiska adeln*. Stockholm: Bonnier Fakta.
- Isberg, Magnus, 1999. *Riksdagsledamoten i sin partigrupp: 52 riksdagsveteraners erfarenheter av partigruppernas arbetssätt och inflytande*. Nora: Gidlunds Förlag.
- Jensen, Torben, 1993. *Politik i praxis*. København: Samfundslitteratur.
- Johansson, Jan, 1999. *Hur blir man riksdagsledamot? En studie av makt och inflytande i partiernas nomineringsprocesser*. Södertälje: Gidlunds Förlag.
- Katz, Richard S., 2001. "The Problem of Candidate Selection and Models of Party Democracy", *Party Politics* 7(3), s 277-296.
- Katz, Richard S. & Mair, Peter, 1995. "Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party", *Party Politics* 1(1), s 5-28.
- Katz, Richard S. & Mair, Peter, 2002. "The Ascendancy of the Party in Public Office: Party Organizational Change in Twentieth-Century Democracies", s 113-135 i Runther, Richard, Montero, José Ramón & Linz, Juna J. (red.), *Political Parties: Old Concepts and New Challenges*. Oxford: Oxford University Press.
- Katz, Richard S. & Mair, Peter, 2009. "The Cartel Party Thesis: A Restatement", *Perspectives on Politics* 7(4), s 753-766.
- Kirchheimer, Otto, 1966. "The transformation of Western European Party Systems", s 177-200 i Palombara, Joseph. L. & Weiner, Myron (red.), *Political Parties and Political Development*. Princeton: Princeton University Press.
- Kitschelt, Herbert, 2000. "Citizen, Politicians, and Party Cartelization." *European Journal of Political Research* 37(2), s 149-179.
- Koole, Ruud, 1996. "Cadre, Catch-all or Cartel? A Comment on the Notion of the Cartel Party", *Party Politics* 2(4), s 507-534.
- Koß, Michael, 2010. *The Politics of Party Funding: State Funding to Political Parties and Party Competition in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Krouwel, André, 2012. *Party Transformation in European Democracies*. New York: State University of New York Press.

- Linderborg, Åsa, 2001. *Socialdemokraterna skriver historia: Historieskrivning som ideologisk maktresurs 1892-2000*. Stockholm: Atlas Akademi.
- Lipset, Seymour M. & Rokkan, Stein, 1967. "Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction", s 1-64 i Lipset, Seymour M. & Rokkan, Stein (red.), *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*. New York: The Free Press.
- Loxbo, Karl, 2009a. "Bakom lyckta dörrar: Beslutsprocessen bakom den svenska pensionsreformen", *Statsvetenskaplig tidskrift* 111(3), s 239-264.
- Loxbo, Karl, 2009b. "Har den interna demokratin i politiska partier försämrats över tid?", *Sociologisk forskning* 46(4), s 7-28.
- Loxbo, Karl, 2013. "The Fate of Intra-Party Democracy. Leadership Autonomy and Activist Influence in the Mass Party and the Cartel Party", *Party Politics* 19(4), s 537-554.
- Mair, Peter, 1997. *Party System Change: Approaches And Interpretations*. Oxford: Oxford University Press.
- Möller, Tommy, 2007. *Svensk politisk historia: Strid och samverkan under tvåhundra år*. Lund: Studentlitteratur.
- Nord, Lars & Strömbäck, Jesper, 2005. *Hot på agendan: En analys av nyhetsförmedling om risker och kriser*. Stockholm: Krisberedskapsmyndigheten.
- Oscarsson, Henrik & Holmberg, Sören, 2013. *Nya svenska väljare*. Stockholm: Norstedt Juridik.
- Panebianco, Angelo, 1988. *Political Parties: Organization & Power*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Petersson, Olof, 2005. "De politiska partiernas medlemsutveckling". Uppsats, Studieförbundet Näringsliv och samhälle, Stockholm.
- Petersson, Olof, Hermansson, Jörgen, Micheletti, Michele, Westholm, Anders, 1997. *Demokrati över gränser: Demokratirådets rapport 1997*. Stockholm: SNS Förlag.
- Pierre, Jon & Widfeldt, Anders, 1994. "Party Organizations in Sweden: Colossuses With Feet of Clay or Flexible Pillars of Government?", s 332-356 i Katz, Richard S. & Mair, Peter (red.), *How Party Organize: Change and Adaption in Party Organizations in Western Democracies*. London: Sage Publications.
- Pierre, Jon, Svåsand, Lars & Widfeldt, Anders, 2000. "State Subsidies to Political Parties: Confronting Rhetoric with Reality", *West European Politics* 23(3), s 1-24.
- Pitkin, Hanna F., 1967. *The Concept of Representation*. Berkeley: University of California Press.
- Puhle, Hans-Jürgen, 2002. "Still the Age of Catch-Allism? Volkparteien and Parteienstaat in crisis and re-equilibration", s 58-83 i Runther, Richard, Montero, José Ramón & Linz, Juna J. (red.), *Political Parties: Old Concepts and New Challenges*. Oxford: Oxford University Press.
- Rahat, Gideon, Hazan, Reuven & Katz, Richard S., 2008. "Democracy and Political Parties: On the Uneasy Relationships between Participation, Competition and Representation", *Party Politics* 14(6), s 663-683.
- Sandelin, Bo, 2005. *Ekonomi i EU*. Stockholm: SNS Förlag.
- Scarrow, Susan E., 2006. "Party Subsidies and the Freezing of party Competition: Do Cartels Work?", *West European Politics* 29(4), s 619-639.
- Schlesinger, Joseph, A., 1984. "On the Theory of Party Organization", *Journal of Politics* 46(2), s 369-400.
- Sjölin, Mats, 2005. *Politisk etik*. Lund: Studentlitteratur.
- Socialdemokraterna, 2009. *Stadgar för Sveriges Socialdemokratiska Arbetareparti*. Stockholm: Socialdemokraterna.
- Stengård, Mikael, 2010. "Efter krisvalet: S omorganiserar", *Aftonbladet*, 2010-10-08.
- Strömbäck, Jesper, 2009. *Makt, Medier och Samhälle*. Stockholm: SNS Förlag.
- Tingsten, Herbert, 1966. *Från idéer till idyll: Den lyckliga demokratien*. Stockholm: Norstedts.

- Uddhammar, Emil, 1993. *Partierna och den stora staten: en analys av statsteorier och svensk politik under 1900-talet*. Stockholm: City University Press.
- Wallin, Gunnar, Ehn, Peter, Isberg, Magnus & Linde, Claes, 1999. *Makthavare i fokus*. Stockholm: SNS Förlag.
- Wiberg, Matti (red.), 1991. *The public purse and political parties: public financing of political parties in nordic countries*. Helsingfors: The Finnish Political Science Association.
- Widfeldt, Anders, 1997. *Linking Parties with People? Party Membership in Sweden 1960-1994*. Göteborg: Department of Political Science, University of Gothenburg.
- Wolinetz, Steven B., 2002. "Beyond the catch-all party: Approaches to the study of parties and party organization in contemporary democracies", s 136-165 i Runther, Richard, Montero, José Ramón & Linz, Juna J. (red.), *Political Parties: Old Concepts and New Challenges*. Oxford: Oxford University Press.
- Öhberg, Patrik, 2010. *Politiker med karriärambitioner – en omöjlig självklarhet: En studie om karriärambitionernas betydelse i den representativa demokratin*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.